

Галина Мазоха

ORCID iD: orcid.org/0000-0002-6803-3306

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української і
зарубіжної літератури
та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
вул. Сухомлинського, 30, 08400,
м. Переяслав-Хмельницький, Україна,
perejaslav-rada@ukr.net

ОБРАЗ МІСТА В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ О. ДОВЖЕНКА

У статті вперше комплексно проаналізовано образ міста в епістолярній спадщині Олександра Довженка. Акцентовано, що листи письменника виходять за порівняно вузькі межі побутового інформативного зв'язку, являючи собою різноманітні модуси діалогу з іншими авторами й текстами. Доведено, що поряд з описами міст, у його листах з'являються наповнені ліричним струменем описи рідної природи. Проілюстровано, що історичні події стають частиною життя О. Довженка. Запропоновано нові інтерпретації багатьох приватних кореспонденцій письменника, які раніше не потрапляли в поле зору дослідників.

Ключові слова: місто, урбаністика, лист, епістолярій, кореспонденція, самовираження, історична доба, літературознавчий дискурс, діалог.

В статье впервые комплексно проанализировано образ города в эпистолярном наследии Александра Довженко. Акцентировано, что письма писателя выходят за сравнительно узкие пределы бытового информативного связи, представляя собой различные модусы диалога с другими авторами и текстами. Доказано, что наряду с описаниями городов, в его письмах появляются наполненные лирической струей описания родной природы. Проиллюстрировано, что исторические события становятся частью жизни А. Довженко. Предложены новые интерпретации многих частных корреспонденций писателя, которые ранее не попадали в поле зрения исследователей.

Ключевые слова: город, урбанистика, письмо, эпистолярный, корреспонденция, самовыражения, историческая эпоха, литературоведческий дискурс, диалог.

The article for the first time comprehensively analyzed the image of the city in the epistolary heritage of Olexander Dovzhenko. It is emphasized that the writer's letters go beyond the relatively narrow limits of everyday informative communication, representing various modes of dialogue with other authors and texts. It is proved that along the descriptions of cities, in his letters appear descriptions of native nature filled with a lyrical stream. It is illustrated that historical events become part of the life of O. Dovzhenko. Proposed new interpretations of many private correspondence of the writer, which previously did not fall into the field of view of researchers.

The latest literary discourses (Yu. Marinenko, G. Semenyuk, M. Zhulynsky, R. Korogodskii, etc.) are marked by the search for new approaches to comprehending the creative phenomenon of O. Dovzhenko, approaches that are not burdened with tenderness and ideology. However, in view of the multidimensional and, to some extent, the contradictory reception of the artistic heritage of the master of the word, it seems appropriate to indicate the general in a certain sense, the tendency to study his work as a single and holistic process. In this sense, it is expedient to appeal to the epistolary heritage of O. Dovzhenko, because the letters themselves reveal in the pure form the true essence of man, in particular the creative person - the writer, the artist. They reveal his preference, his holiness, without concealing the shades, internal contradictions, much more fully and authentically than other expressions of literary-journalistic statement.

Consequently, the analysis of the epistolary heritage of O. Dovzhenko testifies that the artist often refers to the description of cities in his writings. Therefore, the latter are evidence not only of the time in which the artist lived, but also of himself. Such correspondence gives an opportunity to get an objective impression about the writer's world-view values, his artistic and aesthetic preference and creative personality.

Key words: *city, urbanism, letter, epistolary, correspondence, self-expression, historical epoch, literary discourse, dialogue.*

Постановка проблеми. Духовна та творча спадщина О. Довженка є на сьогоднішній день об'єктом пильної уваги з боку дослідників. І це не випадково, адже Олександр Петровичу вдалося залишити непроминальний слід у розбудові етико-гуманістичних традицій національного письменства. Як «відкривач, експериментатор, утверджував нового» (О. Гончар), він продемонстрував активну мистецьку настроєність на сучасність та її проблеми, історизм образного мислення, принципи творення глибоко народних, національно-своєрідних характерів, органічно поєднавши у своїй творчості надбання світової цивілізації і рідного народу. Усе це й дало привід І. Кошелівцю зарахувати О. Довженка до обраних «життя яких у творчості триває й посмертно» (Кошелівець, 2003: 200).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Новітні літературознавчі дискурси (Ю. Мариненко, Г. Семенюк, М. Жулинський, Р. Корогодський та ін.) відзначаються пошуками нових підходів до осмислення творчого феномену О. Довженка, підходів, не обтяжених тенденційністю та заідеологізованістю. Однак, зважаючи на багатовимірну та, до певної міри, суперечливу рецепцію художньої спадщини майстра слова, здається доречним буде вказати на загальну в певному розумінні, тенденцію дослідження його творчості як єдиного й цілісного процесу. У цьому сенсі доцільним видається звернення до епістолярної спадщини О. Довженка, адже власне листи «виявляють у чистому вигляді справжню суть людини, зокрема людини творчої – письменника, митця. Виявляють його уподобання, його святощі, не приховуючи відтінків, внутрішніх суперечностей, набагато повніше й автентичніше, ніж інші вияви літературно-публіцистичного висловлювання» (Коцюбинська, 2001: 40).

Виділення не вирішених раніше частин проблеми. Малодосліджену сторінку української літератури складає осмислення феномену міста в епістолярній спадщині О. Довженка. Відтак, сучасний літературний дискурс засвідчує поширення урбаністичної культури. Проте, зокрема, йдеться в працях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників: Е. Бушевича, Т. Косткевічевої, Т. Зарембської, О. Галича, О. Міщенко, В. Фоменко та ін., в яких місто трактується і як тема, і як мотив, і як образ, і як символ, і як міф. Через те, осмислення дискурсу міста в найрізноманітніших контекстах і не лише в художній, а й в епістолярній спадщині вітчизняних майстрів художнього слова, зокрема й О. Довженка, можна вважати актуальним.

Мета статті полягає в з'ясуванні образу міста в епістолярній спадщині митця.

Постановка завдання. Запропонувати нову інтерпретацію приватних листів письменника, які раніше не потрапляли в поле естетичної обсервації. О. Довженко залишив по собі багату епістолярну спадщину, частина якої опублікована в п'ятитомному виданні творів письменника (Київ, 1985 р.), а ще більша кількість приватних кореспонденцій і по сьогоднішній день чекає на свого дослідника. Варто при цьому відзначити, що листи Олександра Петровича виходять за порівняно вузькі межі побутового інформаційного зв'язку, являючи собою різноманітні модуси діалогу з іншими авторами й текстами, сучасниками та їх висловлюваннями. Однак, найглибшим пластом епістолярію письменника є самоаналіз, розкриття потаємних механізмів своєї вдачі, тобто всього того, що могло бути висловлене лише в листі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз епістолярної спадщини О. Довженка дає змогу констатувати, що в його листах досить часто мова йде про місто, що само по собі не є випадковим, оскільки вся діяльність митця була тісно пов'язана з різними містами. Йому довелося жити й працювати в Житомирі, Харкові, Києві, Одесі, Москві, а також побувати

в Лондоні, Парижі, Берліні та інших великих містах Європи. Відтак, усе це цілком слушно знайшло свій вияв у кореспонденціях до рідних, друзів та знайомих. Часто в листах подається не лише сам опис міст, а й ті спогади, асоціації, які вони викликали в нього. Першим містом, яке справило на юного О. Довженка неабияке враження, став Чернігів зі своїми тисячолітніми архітектурними ансамблями, соборами, вулицями й людьми. Усе постало перед ним як якийсь міраж, сяюча казка, породивши в його обдарованій від природи, жадібній до всього нового душі цілий шквал емоцій. І це не дивно, адже все довколишнє здавна й постійно живило й стимулювало його художні смаки, формувало силу його фантазії, яка згодом так щедро вихлюпнеться з його творів.

А далі з 1911 по 1914 р.р. було навчання у Глухові в учительському інституті. Це місто О. Довженко вважає маленьким і «обивательським». Про це йдеться в його листі до Я. Коваль, учительки письменника, в якому він зокрема зазначає: «Учительский мой институт. Он стоит предомно как живой, белый, чистый, со штамбовыми розами и посыпанными желтым песком дорожками сада... Помню домовую институтскую церковь, в которой я, семнадцатилетний в то время юнец, отказался, стоя на коленях перед аналоем на исповеди перед законоучителем отцом Александром, от веры в бога... Было реакционное время, реакционной была и наша школа. Абсолютное отсутствие общественно-политической жизни и полная политическая темнота (Довженко, 1985: 205). Духовна атмосфера в інституті була дуже важкою і вкрай несприятливою для навчання, що, безперечно, наклало свій відбиток і на сприйняття О. Довженком самого міста, яке здалося йому ворожим, таким, що хаотизує внутрішнє єство людини, паралізує її волю, й руйнує її гармонію зі світом.

Проте значно більше уваги у своєму приватному листуванні О. Довженко приділяє Харкову. У цьому місті він близько знайомиться, як сам відзначає, із харківським літературним світом, який групувався тоді довкола редакцій «Вістей» і «Селянської правди». Серед його знайомих: В. Сосюра, Гнат Юра, О. Копиленко, П. Панч, Остап Вишня та інші. Харків вабить його своїм театральним життям, красою вулиць, будинків. Життя тут у нього протікає дуже цікаво, змістовно, наповнене творчими задумами та планами, тобто Харків стає для митця не тільки осередком історико-культурних зрушень, а й об'єктом естетичного сприйняття, суттєвого осягнення дійсності. У цьому значенні, вважає А. Степанова, «уявлення про місто виходить за межі розуміння власне простору, як однієї з форм існування матерії, являючи образ міста як мету простору, наділеного крім традиційних (горизонталь/вертикаль), додатковими образними просторовими категоріями, що реалізують модус перехідності як спосіб міської свідомості» (Степанова, 2009: 62). Таким залишається місто і в його спогадах. Проте, у 1943 р. О. Довженко вражений тим, що побачив у Харкові після його звільнення від фашистів.

В одному з його листів читаємо наступне: «В ніч на 23 серпня ми зайняли Харків. Німці втекли з нього внаслідок нашого кругового наступу. В день я пройшов у місто... Місто напівмертве. Сумне, хворе, принижене місто» (Довженко, 1985: 61). В інтонаціях письменника відчувається стільки тепла, жалю та співчуття до того, що пережило місто, яке, на його думку, було негідним такої понівеченої долі. Воно для нього як жива істота. Через те, широким узагальненням звучить фраза «принижене місто», бо тема будь-якої руйнації для митця неприйнятна. О. Довженко дуже акуратно занотовує побачене і все це згодом використає у своїх творах.

1930 р. письменник разом із дружиною Ю. Солнцевою від'їжджає у творче відрядження до країн Західної Європи – Німеччини, Чехословаччини, Франції та Англії з метою вивчення техніки звукового кіно. Перебуваючи в столиці Англії, О. Довженко зазначає «Пишу з Лондона, самого страшного міста з усіх, що я бачив. Розкажу про Темзу, про Монпарнас, про гамбурзькі нетрі» і далі з жалем: «Літо – все в роз'їзді... Хлопці, мабуть, рибку ловлять і качок стріляють. Ех, і завидую часом. Сам не знаю, яка нечиста сила гонить мене завжди і не дає спокою» (Довженко, 1985: 294). У листах письменника зовнішній опис міста зведений до мінімуму. Він лише передає ті відчуття, які воно в нього викликає. Лондон нагадує місто часів Ч. Діккенса, Гамбург він називає нетрями тощо. «Был три недели в Париже, – читаємо в іншому листі. – Пришлось тоже на Монпарнасе жить в Вашем тридцать втором номере... Купил широкие штаны, лейку и толстую фуфайку – все, что полагается для хорошего туриста, даже граммофон с собачкой» (Довженко, 1985: 294). І тут же з насмішливою пересторогою митець просить: «Собачки прошу не смеживать с настоящими живыми собачками, похожими на дурной сон, которыми кишат немецкие тротуары» (Довженко, 1985: 294).

Зовсім інше враження справила на О. Довженка Прага. Разом із чехословацьким кінодіячем Любомиром Лінгартом він багато їздить старою і новою Прагою. Український митець був захоплений нею, її архітектурою, зеленню і навіть запропонував конкретний план, майже сценарій фільму про місто, в якому хотів би відтворити контрасти старого і нового. Прага, для О. Довженка – це символ певного типу свідомості, а не просто локусу. Це місто в нього викликає відчуття повноти буття, свободи, вивищує людину. Тут справді можна й хочеться не тільки жити, а й творити.

У художній літературі досить часто образ міста протиставляється селу як природне і протиприродне (твори Б.-І. Антонича «Мурашник», «Балада про вулку», «Мертві авта» та ін., В. Підмогильного «Місто» тощо). Дещо схоже спостерігається і в кореспонденціях О. Довженка. Поряд із описами міст, у його листах з'являється наповнені ліричним струменем описи рідної природи. Він віддає перевагу тому, що свідчить про його нерозривний духовний зв'язок із нею. В одному з недавно опублікованих Р. Корогодським листів до О. Чернові, О. Довженко з

бодем пише: «Я не знаю чому, Ваш запах змішався з запахом покинутого степу. Захотілося швидкої їзди. Захотілось цілувати мені кінський щавель або степовий чебрець. Ви не знаєте цього, Лесю. Ви жодного разу не шукали шлях по сузір'ях. Привіт Вашим міліціонерам і автобусам» (Культура життя, 1996). В останніх словах заховано великий філософський підтекст. Однак, слід наголосити на тому, що О. Довженко – син своєї доби. Через те, його свідомість уміщує все, що хвилює людей його епохи. Історичні події стають частиною його життя. І це не просто суб'єктивно сприйнятий зовнішній світ, що органічно виростає у світ внутрішній, а вища форма прояву людини-громадянина, для якої мова про об'єктивну реальність і засудження її набуває характеру пристрасного висловлювання.

Про місто в листах О. Довженка може йтися у різних ракурсах. Наприклад, у кореспонденціях до О. Чернової письменник опис міста завуальовує предметним показом обстановки, в якій живе: «Ви знаєте, скільки кімнат я змінив за останні роки? І здаюся собі я в них самотнім і холодним. А не люблю я холоду більш за все на світі» (Культура життя, 1996).

Це був той період коли О. Довженку жилося дуже не просто. Мова йде не про облаштування власного побуту на кшталт: «...цієї ночі не було електрики і я пролежав у темряві довгі години, причому по кімнаті бігало багато великих пацюків. Справа дійшла до того, що я встав і поклав на підлогу свої булку і вітчину, щоб вони їли і не бігали. Але й це не допомогло...» (Культура життя, 1996). Або з іншого листа «лізуть до мене усілякі люди. Із голів у них іде пара важких думок. У них заплітаються язики... Ось для чого у мене останній і найбільший лозунг над столом – посміхайтесь» (Культура життя, 1996). Таким листам О. Довженка швидше властива споглядальність, ніж діалогічний динамізм. Усе сконцентровано довколо внутрішнього світу письменника як високо освіченої й інтелектуальної особистості. Слід сказати, що над О. Довженком, як і над іншими митцями його часу, висів домоклів меч «партійної організації і партійної літератури». Створюючи такі реалістичні картини побуту, він ніби наштовхує на штучність моральних цінностей, що проголошувались та різкий дисонанс між побаченим і почутим.

Місто стомлює О. Довженка. Він усе переживає й відчуває, ніби оголеними нервами. Через те, постійним рефреном звучать слова «Втомився» «Самотній». Усе це пояснюється ще й тим, що світосприймання письменника ще з дитинства «було двоїсте: ідеальне, намислене, душі необхідне, внутрішнім зором бачене та реально існуюче, що його він відштовхував, внутрішньо з ним не міг змиритися» (Корогодський, 1999: 131). Це його дуже часто пригнічувало й травмувало.

Певну роль у житті О. Довженка відіграла й Москва. Ставлення до цього міста у нього було неоднозначним. Наприклад, в одному з листів, датованому 1930 роком, письменник ніби ненароком кидає фразу: «От уже тиждень як я у Москві. Робити тут мені нічого і засів я тут лише тому що чекаю на свій багаж» (Довженко, 1985: 299). Його значно більше приваблює Київ. Там : «...найду собі кімнату, розташуюсь як слід і запрошу тебе (І. Соколянського) на кілька день» (Довженко, 1985: 300). Це місто ніби дасть йому насагу для творчої праці, сприятиме втіленню в життя його ідей.

Після постановки фільму «Іван» (1932 р.) ставлення з боку влади до письменника різко змінилося і він, «шукаючи захисту в Сталіна, наприкінці 1932 р. вирішує переїхати до Москви, де проведе довгі роки свого життя» (Довженко, 1985: 6). Фактично це було завуальоване заслання О. Довженка. В опублікованих листах митця того часу дуже мало зустрічаються прямі описи міста, та й події, що мали там місце, відтворені дуже локанічно, однак усе частіше зустрічаються наступні висловлювання: «Не вдалося, на жаль, приїхати до вас... Мушу сидіти в Москві аж до глибокої осені на роботі». І далі: «часом, дивлячись у вікно, переносюся думкою на Україну, до Вас да на Десну, да й пливу човном – дубом поміж берегами та поміж лозами і ясокорами, і небо неначе всміхається мені з далекої невозвратної давнини» (Довженко, 1985: 328). Згадує Київ : «Нежный весенний дождик. Перед окном большой-большой ветвистый черный сырой клен. Когда смотришь немного вверх, кажется, что он не один, а целое поколение, – так много у него веток. А на ветках тысячами созвездий ясно вылезают нежные зеленовато-желтоватые маленькие букеты листьев и цветы. Кричат воробьи, синицы, дети и аэропланы» (Довженко, 1985: 302). Стильовий почерк О. Довженка у цьому описі можна визнати як романтично-забарвлений, лірично-поетичний. І це не випадково, адже елемент краси завжди був притаманний для творчості митця.

О. Довженко добре усвідомлював, що дорога до Києва йому заказана. Ще 1945 р. він про це пише до Ю. Тимошенка: «Я довідався недавно, що працюватиму тимчасом у Москві. Очевидно, в Києві не хочуть, аби я заважав комусь жити на світі і пишатись своєю величчю» (Довженко, 1985: 329). А свій пекучий біль за Україною виписує так: «Тихенько, одними кінчиками пальців одриваюся од землі і лечу до вас на річки, на озера, на незаймані висипи...» (Довженко, 1985: 338).

Одним із найулюбленіших міст для О. Довженка, про що засвідчують його кореспонденції, є Каховка, про яку митець завжди пише з великою пошаною, любов'ю й захопленням. Як відомо, у 1950-х роках розпочинається будівництво каховської ГЕС і Олександр Петрович декілька років поспіль приїжджає до міста. Там він зустрічається з багатьма людьми, набирається вражень, які згодом переносить у свої приватні кореспонденції. Читаємо в одній із них: «Я тут у Каховці один

з найстаріших людей ... і я так всіх і все тут полюбив, що не покинув би їх, доки живу, і не розлучавсь би ні з ними, ні з їх веселими трудами..., ні з берегом Дніпра, з великою рікою мого народу. Щось дорогоцінне приносить мені життя на низовім березі Дніпра» (Довженко, 1985: 336). З іншого листа: «Каховка моя, як вам відомо, закрита і я зараз запланувався на колгоспну тему... Настрій у мене добрий і життя прекрасне...» (Довженко, 1985: 337).

Однак усе ж з найбільшим захопленням й любов'ю О. Довженко описує Київ. «Город красив как никогда, – пише він до Ю. Солнцевої. – Выросла зелень, множество цветов на улицах и бульварах». І тут же з гіркою іронією продовжує: «Архитекторы стараются изо всех сил испортить город, и на этот раз им это, кажется, удастся. Очень жаль, я не знаю другого города, который мог бы представить архитектору столько счастливых блестящих возможностей» (Довженко, 1985: 334). Сам Олександр Петрович відзначався особливою пристрастю до перебудови, поліпшення, удосконалення. Відбудова Хрещатика стала для нього особливо важливою, адже йому хотілося, щоб героїчна історія українського народу була завжди на видноті й велично промовляла з берегів Дніпра до своїх нащадків.

Уболіваючи за зруйнованим війною Києвом, О. Довженко пише : «Треба зробити такий Хрещатик, щоб покоління знали. Площі, висоти. Треба вкласти в Хрещатик всі свої знання, всі почуття, весь досвід треба вкласти, всю велич нашої епох, війни... Архітектуру треба підняти як ні одне мистецтво» (Довженко, 1985: 196). З іншого листа, адресованого П. Панчу: «А ще краще було б, якби десь на високому березі, на древніх київських горах над Дніпром, і скажу тобі навіть де : перед поворотом на міст «Євгенії Бош», де колись стояла церква Миколаївська, – незрівнянний ні з чим по урочистості краєвид, – коли б там побудувати легкий павільйон..., як се було б красиво» (Довженко, 1985: 343).

У листах часто звучить: «Скучаю за Києвом», який асоціюється в О. Довженка з Україною, із рідною землею. « Щодня мрію вирватись до Києва – і, нарешті, вже їду» (Довженко, 1985: 337). «У вас уже, певно, весна, господи!.. Ой пташечки голубоньки, візьміть мене на крилоньки, понесіть мене до сонечка... Не летять до мене пташки, не беруть мене, тільки сум пливе за водою з Десни на дубах» (Довженко, 1985: 342). Цитований лист є своєрідним самовираженням душі митця. Тут відсутні пафосність і прояв «надмірної любові», але кожен рядок засвідчує глибоке поклоніння рідній землі.

У щоденнику О. Довженка від 5.11.1945 р. є запис: «Я помру в Москві, так і не побачивши України. Перед смертю я попрошу Сталіна, аби перед тим, як спалити мене в крематорії, з грудей моїх вийняли серце і закопали його в рідну землю в Києві десь над Дніпром на горі» (Довженко, 1985: 196). 10 жовтня 1956 р. письменник звертається листовно до Президії СРПУ з проханням, щоб йому допомогли з

отриманням житла, бо він сповнений бажанням повернутись до рідного міста. Проте планам і намірам Олександра Петровича не судилось здійснитися. Помер він і похований у Москві і до сьогодні прах великого майстра художнього слова не повернутий в Україну.

Висновки. Отже, аналіз епістолярної спадщини О. Довженка засвідчує, що митець досить часто звертається до опису міст у своїх творах. Через те, останні є свідченням не лише про добу, в яку жив митець, а й про нього самого. Такі кореспонденції дають змогу отримати об'єктивну уяву про світоглядні цінності письменника, його художньо-естетичні уподобання й творчу індивідуальність.

Перспективи подальших розвідок. Подальший напрямок дослідження та його перспективи полягають у з'ясуванні жанрово-стильових особливостей епістолярію О. Довженка.

Список використаних джерел

1. Архів Сосницького меморіального музею.
2. Вісімнадцять листів про кохання. Олександр Довженко Олені Черновій. *Культура і життя*. 1996. 27 листопада.
3. Довженко О. Твори : В 5-ти т. Т. 5. Упоряд. Ю. Солнцева; приміт. Київ, Волинського. Київ, 1985. 359 с.
4. Корогодський Р. Велика цитата або любовні листи полоненого. *Сучасність*. 1999. №1. С. 129 – 140; №2. С. 108 – 122.
5. Коцюбинська М. «Зафіксоване й нетлінне». Роздуми про епістолярну творчість. Київ, 2001. 299 с.
6. Кошелівець І. Дещо про прозу Олександра Довженка «Я син свого часу...» : (штрихи до літературно-мистецького портрета Олександра Довженка) : навчальний посібник – хрестоматія. Київ, 2003. С. 200 – 207.
7. Степанова А. Місто на межах : естетичні грані образу в літературі перехідних епох. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2009. С. 61 – 71.

References

(Транслітерація)

1. Arxiv Sosnyckoho memorialnoho muzeyu (ukr).
2. Visimnadcyat lystiv pro koxannya. Oleksandr Dovzhenko Oleni Chernovij. *Kultura i zhyttya*. 1996. 27 lystopada (ukr).
3. Dovzhenko O. Tvory : V 5-ty t. T. 5. Uporyad. Yu. Solnceva; prymit. Kyuyiv, Volynskoho. Kyuyiv, 1985. 359 s (ukr).
4. Korohodskyj R. Velyka cytata abo lyubovni lysty polonenocho. *Suchasnist*". 1999. №1. S. 129 – 140; №2. S. 108 – 122 (ukr).
5. Kocyubynska M. «Zafiksovane j netlinne». Rozdumy pro epistolyarnu tvorchist. Kyuyiv, 2001. 299 s (ukr).

6. Koshelivec I. Deshho pro prozu Oleksandra Dovzhenka «Ya syn svoho chasu...» : (shtryxy do literaturno-mysteckoho portreta Oleksandra Dovzhenka) : navchalnyj posibnyk – xrestomatiya. Kyiv, 2003. S. 200 – 207 (ukr).
7. Stepanova A. Misto na mezhas : estetychni hrani obrazu v literaturi perexidnyx epox. Aktualni problemy slovyanskoyi filolohiyi. 2009. S. 61 – 71 (ukr).

*Статтю рекомендовано до друку
доктором філологічних наук, професором,
професором кафедри української і
зарубіжної літератури
та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
Корпанюком Миколою Павловичем*

*Стаття надійшла до редакції
21 січня 2019 року*

Галина Мазоха

доктор филологических наук, профессор,
заведующая кафедрой украинской и зарубежной литературы и
методики обучения ГВУЗа «Переяслав-Хмельницкий государственный
педагогический университет имени Григория Сковороды»,
ул. Сухомлинского, 30, 08401, г. Переяслав-Хмельницкий, Украина,
perejaslav-rada6@ukr.net

**ОБРАЗ ГОРОДА В ЭПИСТОЛЯРНОМ НАСЛЕДИИ
А. ДОВЖЕНКО**

Halyna Mazokha

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Chair of Ukrainian and Foreign Literature and Methods of
Education
SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University»,
Sukhomlynskogo str., 30, 08401 Pereiaslav-Khmelnytskyi, Ukraine,
perejaslav-rada6@ukr.net

**THE IMAGE OF CITY IN EPISTOLARY HERITAGE OF
O. DOVZHENKO**